

גבולות היחידה: פרק י' פסוקים א - כ

נושא היחידה: מכת ארבה

כתבה: יעל דאר

מספר שיעורים: 1

הסבר כללי:

הגענו לפרשת בא. בפרשתנו שלוש מכות כמנין ב"א. שלוש מכות אחרונות. שלוש המכות האלה שייכות לקבוצת באח"ב, אשר מטרתה להראות את כוחו הגדול של ה' ושליטתו על חוקי הטבע. כמו הברד, אשר לא היה כמוהו, גם הארבה "לפניו לא היה כן ארבה כמוהו, ואחריו לא יהיה כן" (פס' יד). במכה זו נראה את המשא ומתן עם פרעה מתרחש עוד לפני ביצוע המכה. **ערך:** כל הברואים סרים למשמעתו של ה' – הארבה, הרוחות והתזמון. התלמידים יכירו את כוחו הגדול של ה' ושליטתו באיתני הטבע. אין מאמינים לאדם החוזר בו בכל פעם. **ידע:** התלמידים יכירו את הארבה, יבחינו בין רוח ים לרוח קדים. יחזרו על שמות רוחות השמים.

מיומנות: שאילת שאלות משמעותיות

איתור פרטים (נושאים) בקטע

זיהוי דיבור ישיר של דמויות בקטע

פתיחה: לפנינו [שלוש תמונות](#) (גם במצגת הנספחת ליחידה זו)

ראשית נראה לילדים מהו ארבה. ילדים רבים אינם מבינים שזה שם של בעל חיים. הם חושבים על הרבה... (וגם זה מתאים לכאן). נראה את החגב הזה, ונסביר שיש לו שיניים חדות והוא ניזון מצמחים רכים. בתמונה השניה נראה להם כיצד נראה צמח שהגיעו אליו חגבי ארבה. הצמח כמעט מכוסה, ועוד מעט הוא יעלם, כי הם יאכלו אותו. לאחר מכן נראה את התמונה השלישית שבה נראה נחיל גדול (מליארדי חגבים) של ארבה, המכסה כמעט את 'עין הארץ'. ההר והצמחים נראים מטושטשים מרוב ארבה שהגיע. לאחר ההבנה הראשונה הזו נוכל לגשת לפסוקים וללמוד.

עיון בפסוקים:

הפעם נבקש מהילדים לקרוא קריאה דמומה את עשרים הפסוקים, ולחלק את הפרק לתיאור המכה ותיאור מה שקורה קודם למכה.

חלוקת הפרק היא: א- יא: לפני המכה

יב – כ: המכה ותוצאותיה

קעת נקרא יחד עם הילדים את פסוקים א – יא ונשאל: מה יש לנו בפסוקים האלה? למה אנחנו רגילים לצפות? (אזהרה). מה מצטרף לזה?

נקרא בקול קריאה משמעותית ונכתוב על הלוח את התשובות:

מטרות המכה / אזהרה / שיחה בין פרעה לעבדיו / שיחה בין פרעה למשה ואהרון

נבקש מהילדים לשאול שאלות על הקטע¹ ונכתוב את השאלות על דף נייר גדול, אותו נתלה על לוח תורה בכיתה. ליד כל שאלה נכתוב את שם הילד השואל.

כיצד ללמד שאילת שאלות?

בהנחה שלימוד זה נעשה גם או בעיקר בשיעורי שפה, נחזור כאן על מילות השאלה.

מי? מה? מתי? היכן? כיצד? למה? איפה? האם?

נדרבן את הילדים לקרוא שוב ולחפש שאלות. החיפוש הזה יוביל לחשיבה.

נוכל לבקש מהם לחפש הבדלים בין מהלך המכה הזו למכות אחרות? לחפש מילים קשות. וכד'.

חשוב מאוד שהמורה יכין לעצמו קודם רשימת שאלות כדוגמת השאלות להלן, כדי שתוכל לכוון

את תלמידיך לשאלות משמעותיות, אם הם לא יגיעו זה לבד. לדוגמא: כדי לכוון לשאלה: ממת

פרעה שואל משהו את העבדים שלו? אפשר לשאול קודם את הילדים: עם מי פרעה מתייעץ

בדרך כלל? מה קורה במכה זו? וכך להתקדם. העיקר שהשאלה תבוא בסוף מהילדים.

בסיום הלימוד נבדוק בכך/לא אם הצלחנו לענות על כל השאלות. אם לא – נצטרך לחפש

תשובות.

(הערה: פעילות זו אינה קצרה וייתכן שהשיעור ייגמר בטרם נוכל להמשיך בלימוד.)

דוגמאות לשאלות שעשויות להישאל:

- ממתני פרעה שואל משהו את העבדים שלו?
- למה יש משא ומתן עוד לפני המכה?
- למה יש מטרה גם מול עם ישראל?
- למה ה' מתעלל במצרים?
- מה זה 'לענות' (פס' ג)
- מה הקשר של מוקש לפסוקים? איזה מן מוקש זה?

¹יש לעודד את כל השאלות. יהיו שאלות שהתשובה עליהן יהיה תורף השיעור, ויהיו שאלות פשוטות כמו: מה פירוש... צריך לתת מקום לכל סוגי השאלות כדי לעודד את הילדים לחשוב ולשאול. אם השאלות לא 'מובילות' לשום כיוון – צריך לכוון את הילדים לשאול שאלות משמעותיות.

- למה פרעה פתאום 'דואג' לבני ישראל ואומר שתהיה רעה נגד פני מי שיצא?
- מי לא יוכל לראות את עין הארץ? (מה זה עין הארץ?)
- וכד'...

לאחר שאילת השאלות ומתן לגיטימציה לכולן והשבח לשואלים, נתחיל ללמוד פסוקים אלה.

פסוקים א- ב, פתיחה: בפסוקים אלה אנו מזהים שתי מטרות:

א. מול מצרים: "כי אני הכבדתי את לבו... למען שיתי אותותי אלה בקרב" – מטרה עכשווית, כדי להתקדם בעניין יציאת מצרים.

ב. מול ישראל: "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים... וידעתם כי אני ה'". – מטרה עתידית, לספר לבנים ולהעביר את המסר של 'אני ה'! המטרה מול מצרים די מובנת. עד עכשיו ראינו שמטרת המכות היא שמצרים ידעו את ה', את כוחו הגדול, שליטתו בטבע, השגחתו על ברואיו.

מדוע מופיעה כאן גם מטרה מול ישראל? במהלך המכות כלל לא שמענו מה קורה עם בני ישראל. מה הם עושים בזמן הזה? מה הם חושבים? על מה הם מדברים? בפעם האחרונה שפגשנו אותם, היה זה בנאום הגאולה (פרק ו', ב-ט). שם נאמרה להם התכנית העכשווית – לגאלם מתחת סבלות מצרים, והתכנית העתידית – להביאם אל ארץ זבת חלב ודבש. כעת, זמן קצר לפני סיום המכות – אנו חוזרים אל ישראל. גם הם צריכים ללמוד ולדעת את ה'. לבני" יהיה זה חוק לדורות עולם: לספר לבנים ולבניהם אחריהם את עלילות ה' במצרים. ניזכר שכבר בפרשת שמות דובר על שליחות כפולה. לבני ישראל ולפרעה. לאורך כל הדרך נשארתי שליחות כפולה זו, וכעת – אנו שבים ונזכרים בה.

פרשתנו, מכת ארבה	פרשת וארא, תחילת התהליך	
<p>כי-אני הכבדתי את-לב, ואת-לב עבדיו, למען שתי אתתי אלה, בקרב. (פרעה, לכאורה, כבר מכיר בה.)</p>	<p>ואני אקשה, את-לב פרעה; והרביתי את-אתתי ואת-מופתי, בארץ מצרים וידעו מצרים כי-אני ה'</p>	מול מצרים
<p>ולמען תספר באזני בנך ובן-בנך, את אשר התעללתי במצרים, ואת-אתתי, אשר-שמתי בם; וידעתם, כי-אני ה'</p>	<p>ו לכן אמר לבני-ישראל, אני ה' ... ונאלתי אתכם בזרוע נטויה, ובשפטים גדלים... וידעתם, כי אני ה' אלהיכם</p>	מול ישראל

פסוקים ג-ו, האזהרה:

נקרא את הפסוקים ונשאל שאלות איתור:

1. איפה יהיה הארבה? (בגבולך. מה זה מלמד? (הפליה))

2. מה יקרה כשיבוא הארבה? (לפרט)

3. נחפש ביטויי העצמה. (אשר לא ראו אבותיך... עד היום הזה)

4. נחפש בטויי 'כל'. (ואכל את כל העץ... כל עבדיך... כל מצרים וכו'...)

נשאל: אחרי שלמדנו על מכת הברד העצומה, מה נשאר לארבה? התלמידים יזכרו בכך שהברד אכל את התבואה הקשה והבשלה. כעת מגיע הארבה ואוכל את מה שנשאר ירוק. העבדים, עבדי פרעה, מבינים, שאחרי שממילא לא נשאר הרבה אחרי הברד, כעת יבוא הארבה ויחסל מה שנשאר. ארץ מצרים צפויה לרעב כבד. לכן הם מגיבים.²

פסוקים ז – יא, עבדי פרעה, פרעה, משה ואהרן – דיון:

נקרא את הפסוקים פעם ראשונה עם הסברים. בפעם השניה נקרא בחלוקת תפקידים: בעלי התפקידים הם: עבדי פרעה (לפחות שני ילדים). פרעה. משה ואהרן (שני ילדים). שליח שהשיב אותם לארמון (את המילים שלו הוא קובע). אפשר לתת לכל שישה ילדים להתכונן לזה, או לחלק את כל הכיתה כך שחלק מהילדים ימלא כל תפקיד (כולל תפקיד של יחיד, כפרעה). המורה יקרא את תפקיד הקריין. המטרה בקריאה זו היא לזהות דיבור ישיר של הדמויות בקטע. להלן הפסוקים³ עם חלוקה לתפקידים: (פסוקי הקריין מודגשים בתכלת)

ז וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי פְרָעָה אֵלָיו:

העבדים: עד-מתי יהיה זה לנו למוקש--שלח את-האנשים, ויעבדו את-ה' אלהיהם; הטרם תדע, כי אבדה מצרים?

ח וַיֹּשֶׁבֶט אֶת-מֹשֶׁה וְאֶת-אַהֲרֹן, אֶל-פְּרָעָה, וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם,

פרעה: לכו עבדו את-ה' אלהיכם; מי ומי, החלכים?

ט וַיֹּאמְרוּ מֹשֶׁה,

משה: בנערינו ובזקנינו נלך; בבנינו ובבנותנו בצאננו ובבקרנו, נלך--כי חג-ה', לנו .

י וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם,

פרעה: יהי כן ה' עמכם, פֹּאשֶׁר אֲשַׁלַח אֶתְכֶם, וְאֶת-טַפְּכֶם; רְאוּ, כִּי רָעָה נִגַּד פְּנִיכֶם (יא) לֹא כֹן, לְכוּ-נָא הַגִּבְרִים וְעַבְדוּ אֶת-ה' כִּי אֵתָהּ, אַתֶּם מִבְּקָשִׁים.

וַיִּגְרַשׁ אֹתָם, מֵאֵת פְּנֵי פְרָעָה.

נשאל: מה היתה תגובת משה? (לא כתובה בפסוקים) נסו לחשוב, לו הייתם משה – מה היתה תגובתכם? מדוע לא הסכים לקבל את הצעת פרעה? מדוע משה מתעקש ואומר: "בנערנו ובזקנינו נלך..."?

² עבדי פרעה, בניגוד לחרטומים – שהיו רק מכשפים, אנשים בעלי כוחות מאגיים, הם חלק מהמבנה הניהולי של מצרים. דעתם נשמעת כאן, כי הם מבינים שאבדה מצרים'. החרטומים תפקדו רק באותות ומופתים, קסמים ולהטוטים.
³ אפשר להתחיל את ההקראה בשיטה הזו כבר מפסוק ג – האזהרה. מובן שרוב המילים שם – למשה ואהרן.

פסוקים יב – טו, תיאור המכה:

לפני שנקרא ניתן משימת קריאה: לתאר בנקודות מה עשה הארבה?

1. כיסה את כל הארץ

2. הסתיר את השמים והשמש⁴.

3. אכל את כל עשב הארץ ואת כל פרי העץ. לא נותר ירק.

נכתוב על הלוח את 'תוצאות המכה'.

כעת נשאל: מי הביא את הארבה? (רוח קדים) נסביר את המושג. רוח קדים – לשון קדם.

מזרח. מדובר על רוח שבאה מצד מזרח. היא הרוח שהביאה את הארבה.

נשאל: אם צריך לסלק את הארבה, איזו רוח כדאי להביא? נזכיר לילדים את רוחות השמים

[צפון (שמאל) / דרום – נגב, תימן / מזרח – קדם / מערב – ים, אחור]. מה הכיוון ההפוך

למזרח? הילדים יגיעו למסקנה שצריך רוח ים. כעת נותר לבדוק בפסוקים הבאים (בקריאה

דמומה) אם צדקנו...

לפני שנמשיך לקרוא את הפסוקים, נענה על תעודת הזהות הרגילה:

אזהרה: יש (פסוקים ג – ו)

האם מוזכרת הפליה? לא מוזכרת בפירוש. כתוב 'בגבולך' – לא בגבול ישראל.

המטרה: מול המצרים - "למען שתי אתתי אלה, בקרבן.

מול ישראל – "ולמען תספר באזני בן ובן-בןך, את אשר התעללתי במצרים, ואת-אתתי,

אשר-שמתתי בם; וידעתם, כי-אני ה'".

מי מבצע את המכה? משה (פס' יב)

במי פגעה המכה? בכל עשב הארץ אשר השאיר הברד.

תוצאות המכה: "ולא-נותר כל-ירק בעץ ובעשב השדה, בכל-ארץ מצרים"

תגובת פרעה⁵: בהתחלה: "חטאתי לה' אלהיכם – ולכם. ועתה, שא נא חטאתי אך הפעם"

בסוף: "ויחזק ה', את-לב פרעה; ולא שלח, את-בני ישראל"

פסוקים טז – כ, סיום המכה ותוצאותיה:

נקרא את הפסוקים. נוכל לעצור לאחר פסוק יח' ולשאול: האם נאמין לפרעה? מדוע? כדאי

לשוחח קצת על חוסר האמון שיש לנו למי שמבטיח וחוזר בו ושוב מבטיח. על האומר 'אחטא

ואשוב אחטא ואשוב – אין מספיקין בידו לעשות תשובה'. יש בזה גם כישורי חיים.

⁴ הסתרת השמש היא מכה עצומה וניצחת מול אל השמש המצרי. במכת ארבה נתמקד במכה הכלכלית. על המכה התיאולוגית – ניצחון על השמש – נדון במהלך ההוראה על מכת החושך.

⁵ השלמה זו נוסף לאחר שנקרא את הפסוקים האחרונים.

נסיים את הקריאה ונשלים את תעודת הזהות.
רוח ים נשא את הארבה "לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים"⁶ – אפילו לא אחד. יש לה' כח לשלוט בפרטי פרטים בטבע. כל אחד מפרטי הארבה סר למשמעתו.

הצעות להמחשה:

- מצגת להמחשת הארבה.
- להציג את הדו שיח בין פרעה לעבדיו ובין משה ואהרון, כפי שהצגנו בקריאה לפני המכה.

מסרים והפנמה:

- סיפור יציאת מצרים – הסיפור המורחב – הוא סיפור לדורות. 'והגדת לבנך'.
- השליחות הכפולה של משה ממשיכה עד טביעת המצרים בים סוף. מעתה תהיה השליחות רק מול ישראל.
- הרוחות והארבה – נחילים של מיליארדי פרטים – כולם סרים למשמעת ה'.
- האומר אחטא ואשוב – אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ה' מכביד את לב פרעה.

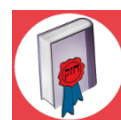
מבט שלם:

מכה זו היא השניה בשלישיית באח"ב, והראשונה בפרשת בא. כדאי בסוף / תחילת כל מכה לכתוב על הלוח: דצ"כ עד"ש באח"ב ולהדגיש בצבע / במעגל את מה שכבר למדנו. כך ניתן לראות היכן אנחנו נמצאים. כדאי להסב תשומת לב הילדים שאנחנו נמצאים במכות ה'שמימיות' – ברד, ארבה וחושך – הבאות מהשמים. מכות אלה הן נוראות יותר ומראות את עוצמת כוחו של ה' ביתר שאת. מכת ארבה גם פוגעת ב'עין השמש'. נאמר: 'ותחשך הארץ'. מכה זו, יחד עם ברד, חושך ובכורות – פוגעות בעוצמה רבה מאוד, ומראות את שליטתו של ה' באיתני הטבע.

סיכום:

עם תחילת פרשת בא פתחנו רמה חדשה במכות מצרים. כעת המטרה היא גם מול ישראל – כדי "שידעו כי אני ה'".
כעת נחזור לדף השאלות שנשאלו על ידי התלמידים ונבדוק אם ענינו או לא. יש אפשרות להשיב על כל שאלה, אך אין זה מעניין הפעילות. אם ענינו על הכל – יפה. נסמן ✓ ליד שאלות שענינו עליהן. שאלות שלא ענינו עליהן – יש אפשרות שהמורה יענה כעת, או אפשרות שתלמידים ישאלו ויחפשו תשובה בבית. צריך גם להסביר שלא על כל שאלה יש תשובה ברורה. עצם החשיבה על השאלה – יש בה ערך כשלעצמו.

⁶ רש"י (יט', "לא נשאר ארבה אחד) מביא את המדרש המספר על כך שהמצרים אספו ארבה ע"מ לקלות ולאכול. המדרש מספר שכשהגיעה רוח ים – אף הארבה שנאסף בחביות נעלם. כל זאת כדי שהמצרים לא יהנו ממכת הארבה. אפשר להזכיר מכות נוספות בהן לא נשאר דבר למצרים כדי שלא יהנו (ערוב) ומכה שבה נשאר למצרים כדי שלא יהנו (צפרדע, בערמות, והארץ באשה). מדרש זה חורג מהפשט. אבל הוא יפה ולא סותר – אפשר לפי שיקול דעת המורה – להביא את המדרש, ולהדגיש שזהו מדרש.

הרחבה והפניות למקורות נוספים:

- בנספח לשיעור זה יש דף עבודה על הארבה. הדף מיועד לילדים חזקים או כאלה הזקוקים להעשרה נוספת. הדף לא 'נתמך' על ידי מהלך הוראה זה, אלא העשרה ותוספת.